

DOI 10.34132/pard2024.25.05

Отримано: 12 травня 2024

Змінено: 5 липня 2024

Прийнято: 22 липня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 12 May 2024

Revised: 5 July 2024

Accepted: 22 July 2024

Published:

25 September 2024

**Svitlana Surgova
Yelyzaveta Titova**

SOCIAL CONTROL OF STATE AUTHORITY BODIES OVER WOMEN OF COMMERCIAL SEX IN MYKOLAYOVSHICHINA IN IN THE NINETEENTH CENTURY

The article analyses the effectiveness of the experience of organizing social control over women of commercial sex in Mykolaiv region in the 19th century. An analysis of the historical basis of the phenomenon of commercial sex was carried out, the concept, essence and content of social control over women of commercial sex were determined, the activity of state authorities in the direction of social control over women of commercial sex in the Mykolaiv region in the 19th century was analysed, and the cause-and-effect relationships of social control over the phenomenon of commercial sex in modern Ukraine. The basis of the research methodology is the principle of historicism, which made it possible to consider the phenomenon of prostitution in accordance with historical stages and events, in their interconnection and interdependence. As part of the toolkit of the proposed article, a set of methods is used, namely: theoretical - content analysis, historical-systemic and historical-typological method, as well as systematization, generalization, detection of contradictions, comparison, descriptive method; empirical – interviewing method. The authors came to the conclusion that social control can be defined as a state mechanism, the purpose of which is to maintain social order, norms of individual behaviour in society. The peculiarities of formal and informal social control over women

of commercial sex in the 19th century are determined. The analysis of the activities of state authorities over women of commercial sex in the Mykolaiv region in the 19th century made it possible to investigate formal social control, for its implementation, the authorities and local managers of the Mykolaiv region established rules and laws regarding brothels, their owners, and women of commercial sex directly. Cause-and-effect relationships with social control of commercial sex in modern Ukraine were established. The analysis of the state of commercial sex in Ukraine indicated the need for social prevention, as a method of social control, over persons from the risk group.

Key words: *social control, state authorities, women of commercial sex, formal and informal social control, agents of social control, prostitution, functions of social control.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження історичного аспекту комерційного сексу вказує на його багатовікове існування. Сучасний комерційний секс виник з явища проституції, яка існувала ще до нашої ери та в різні історичні періоди мала певні форми та види. В часи Античності, Середньовіччя, Нового Часу та подальших періодів, ставлення до проституції було неоднозначним, час від часу приймалися закони щодо заборони або навпаки, легалізації проституції, відбувається зміна підходу до розуміння комерційного сексу як явища суспільства, а саме, від храмової проституції в угоду богам, до великого бізнесу секс індустрії. Проте у всі часи, спостерігається спільна тенденція до спроб регулювати та впорядковувати діяльність жінок комерційного сексу. Соціальний контроль є регулятором суспільства, адже він здійснюється через різноманітні соціальні інститути: церкву, школу, сім'ю, державу та інші. Протягом XIX століття відбуваються певні зміни в законодавстві, які напряду впливали на діяльність органів державної влади на Миколаївщині у XIX столітті в напрямку соціального контролю над жінками комерційного сексу. Проблема легалізації комерційного сексу неодноразово порушувалась українським суспільством, до Верховної Ради України було внесені

законопроекти про її легалізацію. Зважаючи на це, дослідження історії соціального контролю над жінками комерційного сексу на території сучасної України, зокрема на теренах Миколаївщини, набуває актуальності сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дозволив констатувати, що дослідженням проблеми історії виникнення комерційного сексу, науковці почали займатися ще декілька століть тому. У 1858 р. було опубліковано роботу Вільяма В. Сенгера. «Історія проституції: її поширення, причини та наслідки у всьому світі», де автор докладно описує історичні подробиці явища комерційного сексу, починаючи від часів античності, і до середини 19 століття. Ґрунтовним та змістовним дослідженням психологічних особливостей жінок комерційного сексу є праця італійських дослідників та публіцистів Чезаре Ломброзо та Гульєльмо Ферреро «Жінка, злочинниця і повія» 1893 року, в якому автори виокремлюють вроджену та випадкову проституцію та особливості кожної з них. З інших дослідників можна визначити Д. Бородіна, Є. Дюпуї, А. Дж. Енгеля, які розглядали історію проституції та погляд на неї з боку держави, суспільства та різноманітних соціальних інститутів. Проблематика проституції як соціального явища представлена у роботах: Benoit C., Smith M., Jansson M., Healey P., Magnuson D., Brewer D.; Potterat J.; Muth S.; Roberts J., Dudek J.; Woodhouse D., Scott M., Dedel K., Греченка В., Холода Ю., Юрія І., Щукіна В., Шиделко А. та інших. Проблеми проституції та її легалізації присвячені праці: Неппи J., Львової О., Савельєва М. В рамках нашого дослідження, нам цікава праця І. Баркова, який вивчав явище проституції на теренах південної України та її морально-етичне сприйняття мешканцями міста Миколаєва другої половини XIX ст.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проаналізувати досвід організації соціального контролю органами державної влади над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у XIX столітті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «комерційний секс» з'явилося відносно нещодавно, та визначається як:

практика добровільного вступу за домовленістю у стосунки двох повнолітніх дієздатних осіб щодо надання сексуальних послуг за обумовлену матеріальну винагороду [12]. Прототипом цього явища була «проституція» – заняття сексуальними діями з кимось за будь-яку оплату. Тих, хто займався проституцією називали повіями, з давньогрецької «повія» означає продажна любов, блуд. Історія комерційного сексу сягає коренями у найдавніші часи. Найдавніші згадки про проституцію можна знайти ще у 2400 році до н.е. в Месопотамії, а згадки про легалізовану проституцію можна знайти у законах Солона, давньогрецького законодавця, який у 630–560 роках до н.е. купував жінок та виставляв їх «у спільне користування, готових до надання послуг за внесення одного обома (давньогрецька монета)» [4].

Важливість розгляду проституції через призму соціального контролю полягає в тому, що це явище є проявом девіантної поведінки, тобто такої, що вступає в суперечність до суспільно прийнятих правових, моральних, соціальних норм та правил [14]. Закономірно, що така поведінка викликає реакцію суспільства, яка проявляється в соціальному контролі.

Попри те, що теорія соціального контролю сформульована у другій половині XX століття, цей механізм завжди був присутній на всіх рівнях та галузях життєдіяльності людей.

Основними функціями соціального контролю є:

- регулятивна: полягає в регуляції соціальних процесів у суспільстві;
- стабілізуюча: дозволяє підтримувати соціальний порядок;
- превентивна: запобігає конфліктам в суспільстві або, за необхідності, вирішувати їх;
- охоронна: стимулює дотримання визначених норм та карає за їх порушення;
- стримуюча: запобігає проявам девіантної поведінки [11].
- Соціальний контроль має формальний та неформальний види (рис. 1).

Рис. 1. Види соціального контролю.

Джерело: сформовано авторами

Формальний соціальний контроль полягає у встановленні законів, прийнятті нормативно-правових актів, а також застосуванні конкретних, визначених владою, санкцій за ці порушення, наприклад, штраф, ув'язнення, конфіскація майна тощо. Неформальний же контроль здійснюється різноманітними соціальними інститутами – агентами соціального контролю. В контексті нашого дослідження нам важливо було з'ясувати які неформальні правила поведінки існують в суспільстві і якими санкціями з боку держави вони забезпечуються.

Отже, соціальні норми – це неформальні правила та стандарти поведінки, які керують поведінкою і взаємодією людей у суспільстві. Ці норми забезпечуються неформальними соціальними санкціями, включаючи схвалення, засудження, похвалу або ж стигматизацію. Саме вони і є основою неформального контролю. Агентів соціального контролю можна описати як будь-яку особу чи спільноту, що намагається вплинути або безпосередньо створює вплив на поведінку інших осіб за допомогою офіційних чи неофіційних покарань або стимулів у суспільстві. Здійснюється він через усталені звичаї, моральні норми й цінності та правила життя в суспільстві. Вони можуть відрізнятися в різних регіонах та суспільствах, адже

породжуються безпосередньо культурою та менталітетом окремої соціальної групи. Тобто це є наслідком первинної та вторинної соціалізації особистості [6].

Агенти соціально контролю є дуже різноманітними та супроводжують людину протягом всього її життя, а найважливішим, на нашу думку, є сім'я. Ще з дитинства особі прищеплюються правила та норми поведінки, необхідні для її сприйняття в суспільстві. Враховуючи дослідження вчених, стосовно психологічного портрету жінок комерційного сексу, ми з'ясували, що поведінка батьків майбутніх повій часто була девіантною, з дитинства їм могли навіюватися спотворені соціальні норми, адже спосіб життя сімей здебільшого був негативним (розповсюджене пияцтво, відсутність любові батьків, брак часу на належне виховання дітей і т.п.). Одним з агентів неформального соціального контролю є школа, яка у складі учнів, викладачів, інших спеціалістів, також має надавати розуміння про життя в суспільстві, поняття хорошого та поганого, проводити профілактику девіантної поведінки. З іншого боку, школа має оберігати учнів від участі у різноманітних правопорушеннях, зокрема й від користування послугами жінок комерційного сексу. Архівні документи Канцелярії Миколаївського військового губернатора 1805-1901 років містять Листування з директором Миколаївського Олександрівського реального училища про заборону учням училища відвідувати публічні будинки, ресторани, буфети, шинки та підписки утримувачів цих закладів про недопущення у них учнів [1]. Це свідчить про те, що адміністрація закладу освіти дбала про недопущення своїх учнів до будинків розпусти, аби їх нічого не відволікало від навчання та задля запобігання морально неприпустимих у той час інтересів та видів діяльності.

Аналізуючи науково-історичну літературу, ми дійшли висновку, що церква також була вагомим соціальним інститутом, який впливав на діяльність досліджуваної категорії жінок. Релігія протягом всієї історії свого існування була чинником, що забезпечував моральний вплив на суспільство та на кожного індивіда зокрема, забезпечуючи внутрішній контроль кожної людини, та, формуючи ставлення людей один до одного [15]. У XIX столітті на Миколаївщині релі-

гійні установи ставилися до будинків розпусти терпимо, хоча повії сприймалися як такі, що зріклися Бога. Збереглися звернення тогочасного духовенства до управління міста, із зауваженнями щодо розташування будинків розпусти дорогою від церкви до кладовища, адже у процесі траурної ходи учасники час від часу мали б зупинятися, аби перепочити. Відбувалось це все під вікнами борделю, крізь які було видно повій, що йшло в перекір із церковними законами, адже в процесі траурної ходи люди звертались до Бога й ніби привертали його увагу до розпусти [2]. Попри це, самі повії відвідували церкву, ходили на сповіді та просили додаткові вихідні у свята, аби мати змогу святкувати їх із усіма іншими. Акцентували увагу, також на необхідності поважати релігійні звичаї, зокрема утримувачкам будинків толерантності заборонялося у неділю та святкові дні приймати відвідувачів до закінчення обідні (духовної трапези, яка йшла до полудня). Слід відзначити, що жінки комерційного сексу могли відвідувати релігійні установи, якщо там вони поводити себе відповідно до встановлених правил.

В архівах Миколаївщини збереглися багато скарг на будинки терпимості, які заважали суспільному спокою. Одним з найвідоміших публічних будинків Миколаєва XIX століття був будинок Мінди Квартирмейстер, місцева поліція отримувала чимало скарг на його діяльність. В старих поліцейських архівах містяться десятки скарг на те, що в закладі цієї утримувачки постійні гармидери та крики, а оголені дівчата виглядали з вікон та закликали клієнтів. Ці скарги свідчать про те, що суспільство намагалось боротися з будинками розпусти всіма можливими методами [1].

Окрім встановлення правил та норм, соціальний контроль передбачає й певні санкції за їх порушення. Неформальні способи соціального контролю жінок комерційного сексу у XIX столітті могли передбачати:

- ігнорування: проблеми повій могли не сприйматися громадою;
- уникання: часто повій обходили стороною, адже вони порушували моральний устрій, а також вважали розповсюдниками різноманітних захворювань;

– стигматизація: більшістю громадян жінки комерційного сексу сприймалися як аморальні люди, часто їх вважали злочинницями та крадійками, навіть якщо вони ні разу не вчиняли протизаконних дій;

– заохочення: релігійні організації обіцяли допомогу повіям, які матимуть бажання закінчити роботу в будинках розпусти, у вигляді прихистку, навчання і можливості працевлаштування.

Окремо варто звернути увагу на стигматизацію жінок комерційного сексу дев'ятнадцятого століття. Окрім того, що їх вважали аморальними жінками, які спричиняли деморалізацію соціуму, за ними закріпилася думка, що саме вони головні розповсюдженки венеричних захворювань. Такі упередження побутували і серед більшості суспільства, і у міської влади, незважаючи на те, що жінки проходили регулярний медичний огляд. Проте, частка істини в таких думках була, адже існували десятки повій-одиначок та таємних притонів, які ухилялися від обов'язкових відвідин лікаря та реєстрації в поліції [18].

Отже, соціальний контроль є важливим механізмом життєдіяльності суспільства, оскільки він зосереджує увагу на трьох основних аспектах: підтримка соціального порядку, норм та профілактика девіацій. Кожна соціальна система або соціальний інститут (окрема група, сім'я, школа, лікарня, церква, громада та суспільство загалом) як агенти соціального контролю у XIX столітті на Миколаївщині застосовували необхідні санкції задля мінімізації негативного впливу діяльності жінок комерційного сексу на місцеве населення.

Звернемо увагу на діяльність органів державної влади в напрямку соціального контролю над жінками комерційного сексу. Як свідчать історичні документи, органи державної влади здійснювали формальний соціальний контроль, приймаючи закони та нормативно-правові акти, а також застосовували формальні санкції – покарання, чітко визначені у законодавстві, наприклад, штрафи, ув'язнення, виправні роботи та т.п.. Агентами соціального контролю в цьому випадку можуть бути представники правоохоронних органів, адміністрації міста, міністерств, судів тощо. Варто зазначити, що формальний та неформальний соціальний контроль не можуть іс-

нувати порізно, вони завжди пов'язані, а агенти постійно перетинаються.

У першій половині XIX століття проституція була суворо заборонена на території Російської імперії, у склад якої на той час входила Миколаївщина. Незважаючи на це, діяло багато таємних борделів та були випадки насильницького залучення дівчат до комерційного сексу. Згідно зі збірником законів Російської імперії від 1832 року проституція каралася штрафами або ув'язненням.

Важливим кроком в цьому напрямку було створення окремого підрозділу, який опікувався питаннями проституції. Лікарсько-поліцейський комітет було засновано у 1843 році з метою реєстрації всіх публічних жінок та контролю розповсюдження венеричних захворювань. Він знаходився у відомстві медичного департаменту МВС Російської імперії. Проте, на Миколаївщині подібний комітет з'явився наприкінці XIX-початку XX століття, до цього ж обов'язки розподілялись й у співпраці діяли місцева поліція (займалась питаннями реєстрації та обліку) та міський лікар (обстеження, видача довідок тощо) [1].

За сприяння тогочасного міністра внутрішніх справ Перовського Л. у 1843 році проституцію було частково легалізовано. Першопричиною була необхідність контролювати будинки розпусти та жінок, які там працювали, з причини розповсюдження венеричних захворювань. Через рік прийняли й «Правила для повій» та «Правила утримувачкам борделю», які встановлювали чіткі обов'язки, обмеження та зобов'язання для жінок комерційного сексу, їх утримувачок та діяльності борделів загалом. Ці правила час від часу змінювались та вдосконалювались у процесі виявлення все нових проблем у діяльності повій. 29 травня 1844 року були прийняті «Правила для утримувачок борделів». В контексті формального соціального контролю це був важливий документ, адже у ньому містилися правила, спрямовані на регулювання різноманітних аспектів, пов'язаних із діяльністю будинків терпимості. Ці норми стосувалися санітарно-гігієнічного контролю, особливостей розташування самих борделів, особливості документообігу, вимоги до особистості управительок та їх поводження з жінками, що там працювали і т.п..

Загалом на початковому етапі налічувалось 32 правила, які діяли по території всієї тогочасної Російської імперії [1].

СПИСОКЪ					
Публичныя женщины, находящияся у содержательницы заведенія					
Анона Симановна Виноградова					
заведеніе помещается въ участка по Невскому улицъ аз					
домъ Симановна Симановна подъ № 26					
Мартъ 31 года 1871 года.					
№ по порядку.	Фамилія, или отчество и фамилія.	По какому до- кументу проши- насть и на ка- кой срокъ	Сколько отъ року летъ.	Время поступленія въ заведеніе и въ публичныя домъ	Когда и куда выбыли изъ заведенія.
Содержательница заведенія					
	Виноградова Ана- нона Симановна на Симановна Ви- ноградова	По свидѣтельству отъ Симанов- на Виноградова въ Невскомъ и Угловомъ и Симановъ въ 1871 г. 1871 годъ	32		
Публичныя женщины.					
	Матвеевна Симановна на Симановна Матвеевна	По свидѣтельству отъ Симанов- на Виноградова въ 1871 г. 1871 годъ	24	31 мартъ 1871	По свидѣтельству отъ Симанов- на Виноградова въ 1871 г. 1871 годъ

Рис. 2. Приклад списку публічних жінок які знаходились в закладі.
Джерело: сформовано авторами на основі [4]

Перше правило наголошувало на тому, що бордель можна заснувати та відкрити лише з дозволу місцевої поліції. Людина, яка прагнула відкрити будинок терпимості, мусила звернутися до пристава міста та подати прохання. У ньому вказувалась інформація про жінку, яка хоче заснувати свій заклад, адресу розміщення будинку, особливості діяльності майбутнього будинку толерантності і т.п. Поліцейські досліджували особистість потенційної утримувачки, минулу діяльність, її образ життя, і, в залежності від отриманих даних, приймалося остаточне рішення. Також вивчалась густота та склад населення у кварталі, де утримувачка хотіла відкрити заклад, адже публічний будинок можна було відкрити лише за умови його розташування на відстані 150 сажнів (приблизно 320 метрів) від шкіл, церков, училищ та т.п. В Державному архіві Миколаївської області знаходимо документи, які підтверджують дію цього правила. Справа фонду 230 № 11231 містить переписку з Миколаївською міською поліцією про заборону міщанці Гершмановій Хаї відкрити будинок терпимості. Це було пов'язано із неофіційними даними щодо порушень у діяльності міщанки в місті Одеса, де вона проживала до переїзду в Миколаїв [1].

Бордель мала право відкрити лише жінка віком від 30 до 60 років. Час від часу вік можливої утримувачки міг змінюватися, незмінним залишалось лише те, що володіти будинком толерантності могла тільки особа жіночої статі. Утримувачка, яка мала дітей, не мала права приводити їх у заклад. Тут можна побачити конкретний спосіб дії соціального контролю – сегрегація або відокремлення від клієнтів та повій, що, на нашу думку, може бути пов'язаним із спробами убезпечення дітей від негативного морального-етичного впливу. Правилами також було заборонено здавати в оренду житлові приміщення будинку толерантності звичайним містянами. Публічні будинки нижчого та середнього рівня часто перебували в одній будівлі з шинками або недорогими готелями, що було недопустимим. Одразу декілька правил були пов'язані зі списками повій, які мала вести управителька (рис. 3). Списки мали заповнюватись відповідно до форми, перелічувати всіх жінок, що там працювали. У списках зазначалась дата прибуття та вибуття жінок до/з публічного

будинку, вік жінки, хвороби, якими вона хворіла та інші важливі відомості. Документ мали вести вправно та утримувати в чистоті. За необхідності, утримувачка була зобов'язана пред'явити його поліцейському. Особи, що не зазначені в списку не мали права надавати послуги комерційного сексу в закладі, так само як і працювати у декількох публічних будинках одночасно.

Так як запобігання поширенню венеричних захворювань було першопричиною легалізації комерційного сексу на теренах Російської імперії, правила містили інформацію про обов'язковий санітарно-медичний контроль. Публічні жінки підлягали регулярному медичному огляду місцевим лікарем та жінкам видавався спеціальний документ, у якому спеціаліст ставив відмітку про результати огляду. «Жовтий квиток» або «медичний білет» отримав свою назву через колір, тому що у більшості регіонів він виглядав як книжечка жовтого кольору (рис. 4). Видавався документ після вилучення посвідок/видів на проживання при постановці на обов'язковий облік у поліції. Документ мав інформацію про особу, відмітки про відвідування лікаря, наприкінці містились правила для самих повій, пізніше до них почали додавати й фотокартку. На Миколаївщині цей квиток виглядав як маленька книжечка формату А-6 та мав тверду палітурку, за наповненням він був ідентичним до тих, що були в інших областях.

Для контролю жінок комерційного сексу та видачі медичних білетів у 1871 році було створено спеціальний Комітет із вжиття заходів щодо викорінення сифілітичної хвороби, який очолював міський лікар. За даними Миколаївського обласного архіву, в 1863 році на огляд приходило 104-106 жінок, у відомостях за цей же рік зазначається, що в лікарні щоденно знаходилося 9-15 людей хворих венеричними захворюваннями [18]. Ведення обліку, відстеження хворих та їх сегрегація свідчать про цілеспрямований та впорядкований нагляд над жінками комерційного сексу у XIX столітті на Миколаївщині.

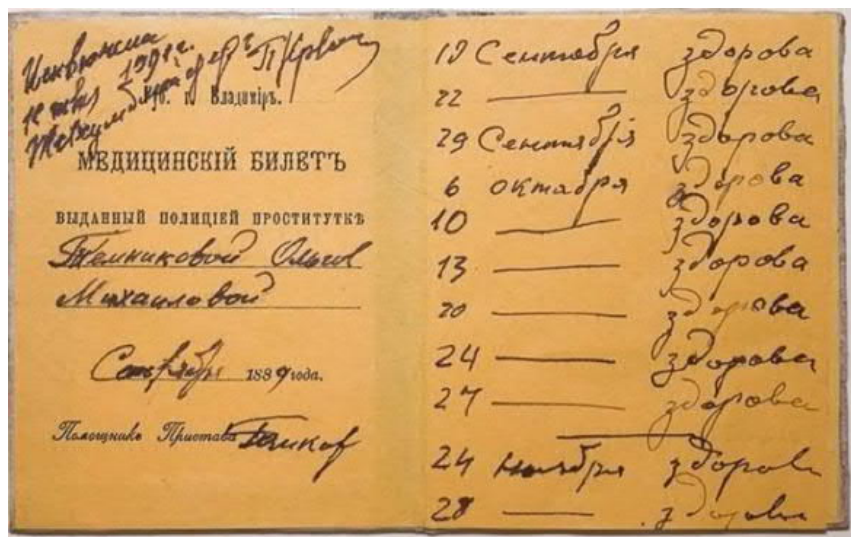

Рис. 3. Приклад медичного білета XIX століття.

Джерело: сформовано авторами на основі [4]

«Правила публічним жінкам» від травня 29 травня 1874 року встановлювали для повій вимоги, які в більшості стосувались гігієни та здоров'я (рис. 5). Наприклад:

- регулярно відвідувати баню (2 рази на тиждень);
- обов'язково оглядатися у лікаря, зокрема, жінки, які проживали в будинках терпимості, могли оглядатися там, а повії-одиначки у встановлені дні мали прибути в лікарню;
- звертатися до лікаря у випадку підозр захворювання;
- візуально оглядати своїх клієнтів;
- за можливості, змінювати білизну між клієнтами;
- обов'язково сповіщати лікаря при підозрах вагітності;
- заражені венеричними хвороби жінки мають лягти в спеціальну лікарню, уточняється, що жінка може отримати безоплатну допомогу в особливій жіночій лікарні, а якщо вона туди потрапить через іншу лікарню – має сплатити певну суму;

– «Як можна менше вживати білила, рум'яна, надто душистої помади, мазей та притираній (косметичні засоби)».

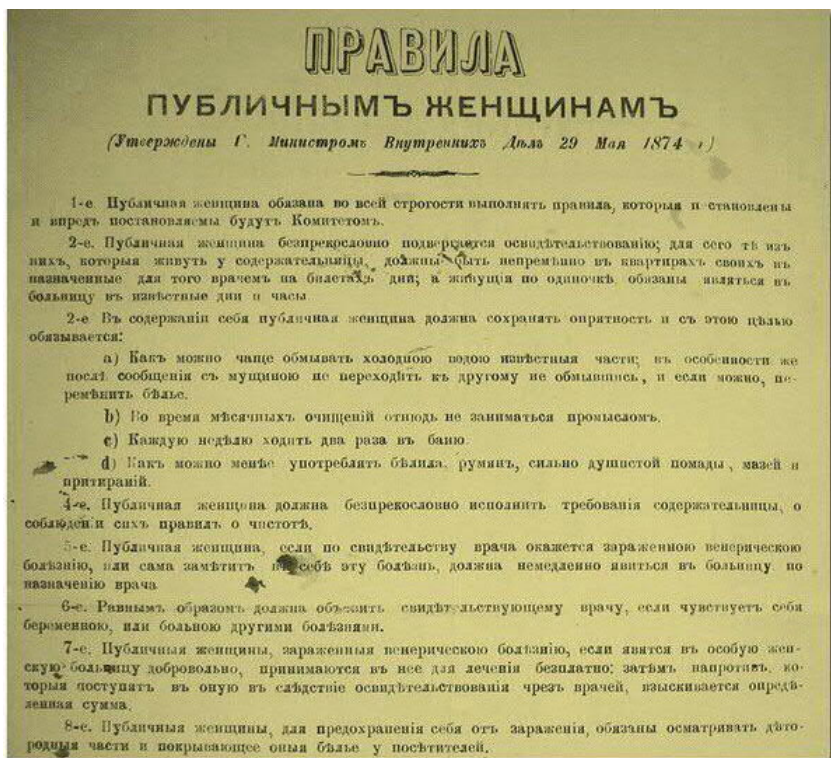

Рис. 4. «Правила публічним жінкам» 1874 р.
Джерело: сформовано авторами на основі [1]

За дотриманням жінками комерційного сексу цих правил повинні були стежити утримувачки публічних будинків, адже, якщо хтось із зареєстрованих у конкретному борделі повій порушував правила, це ставало приводом для перевірки всього закладу та утримувачки.

Особливим способом контролю з боку держави була профілактика та обстеження захворювань, що розповсюджували жінки комерційного сексу. З дослідження історії Миколаївської лікарні

№1, стає відомо, що міські повії відвідували заклад регулярно з двох причин: обов'язковий огляд та лікування. При виявленні у них будь-яких захворювань, вони мали обов'язково пройти лікування та отримати спеціальну медичну довідку. Оплата послуг лікарні покладалась на утримувачок публічних будинків. Часто власниці намагались уникнути сплати коштів за надані послуги, про що свідчать листи, якими обмінювались лікарня, Дума та міська канцелярія. На лікуванні жінок комерційного сексу лікарня заробляла чимало коштів, до прикладу, в 1867 році від утримувачок будинків толерантності було отримано 199 руб. 55 коп., а вже за 1893 рік від будинків терпимості було отримано 526 рублів, ще 489 рублів не було сплачено і залишилось боргом на наступний рік [18].

Про активне втручання органів державної влади в діяльність публічних будинків свідчать й регулярні переписки із утримувачками. У зв'язку із скаргами громадян місцеві управлінці мали наміри закрити деякі будинки терпимості на території Миколаєва. У відповідь на це утримувачки об'єднувались та надсилали прохання на закривати їх будинки, про що свідчать архівні записи Державного архіву Миколаївської області, наприклад, «Прохання утримувачок публічних будинків не закривати їх заклади», що датуються 1884 роком.

Окремим напрямом роботи органів державної влади щодо діяльності жінок комерційного сексу на Миколаївщині та в інших південних регіонах у XIX столітті була протидія примусовій проституції та торгівлі людьми. Молодих дівчат з Херсонської губернії (куди входила Миколаївщина, Одещина, Кіровоградщина та ін.) запрошували на пристойну високооплачувану роботу закордоном або ж просто зваблювали та переправляли в інші країни, найчастіше в Туреччину, для примусової діяльності в будинках толерантності. Задля запобігання таким випадкам влада контролювала законність перебування на території губернії іноземців, наявність у них відповідних документів та т.п. (рис. 6). Також проводились дії щодо повернення молодих дівчат на рідні землі. Про ретельний контроль з боку держави свідчить й ведення детальної статистики щодо діяльності жінок комерційного сексу. Про це свідчать архівні документи

Міської канцелярії, датовані різними роками. Зазвичай це були річні звіти, які описували статистичні відомості про діяльність повій на території Миколаївщини. Прикладом є документ «Ведомости о движении проституции в г. Николаеве», який описує період з 5 січня 1884 до 11 січня 1885 року.

Рис. 5. Позитивні заходи соціального контролю ХІХ століття.

Джерело: сформовано авторами

Отже, органи державної влади здійснювали формальний соціальний контроль над жінками комерційного сексу у ХІХ столітті на Миколаївщині. Було створено спеціальний лікарсько-поліцейський Комітет задля контролю, прийнято чимало правил та законодавчих норм для діяльності повій, публічних будинків, в яких вони працювали, та їх утримувачок.

В сучасній Україні явище комерційного сексу залишається досить розповсюдженим. Формальний соціальний контроль явища проституції здійснюється органами державної влади. На травень 2024 року заняття проституцією на території нашої країни декриміналізовано, проте можна отримати адміністративне покарання, визначене статтею 181¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення [9]. Статті 302 та 303 Кримінального кодексу України передбачають кримінальну відповідальність за створення місць розпусти та звідництво, а також за сутенерство або втягнення в проституцію. Кількість

випадків сутенерства (зведення жінок комерційного сексу з клієнтами та отримання прибутку) та безпосередньо проституції останніми роками залишається незмінними, а в деяких регіонах зростає. На нашу думку, це пов'язано зі збройним конфліктом на сході України після 2014 року та з повномасштабним вторгненням Росії на територію України у 2022 році. Ці події призвели до великої кількості внутрішньо переміщених осіб, проблем на ринку праці, неможливості знайти прибуткову роботу на прифронтових та окупованих територіях, відсутність житла в містах, куди евакуювали людей, низький рівень соціального забезпечення людей тощо.

Неформальний соціальний контроль в сучасній Україні так само продовжує функціонувати. Наприклад, церква, як агент соціального контролю, виступає рішуче проти діяльності секс-бізнесу. У своєму зверненні Отець та Глава Української греко-католицької церкви Блажніший Святослав закликав відмовитись від комерціалізації людського тіла та зауважив, що під час війни все ще точаться дивні дискусії щодо легалізації проституції та порнографії, що на думку представників УГКЦ є недоречним, адже це зневага до людського тіла й порушення Святого Писання. Порівнюючи досвід XIX століття та сьогодення, можна помітити – в обох періодах церква засуджувала комерційний секс, проте якщо в минулому віряни ставились терпимо до публічних будинків та жінок комерційного сексу, зараз же виступають рішуче проти та не допускають їх існування.

Одним з важливих напрямів діяльності багатьох державних та громадських інституцій є соціальна профілактика проституції. Відповідно до державного стандарту соціальної послуги профілактики, соціальна профілактика визначається як комплекс заходів, що здійснюється з метою попередження та припинення негативних соціальних й особистісних поведінкових явищ та їх наслідків. Підхід є міждисциплінарним та застосовуються соціальні, педагогічні, юридичні та психологічні засоби.

На різних рівнях соціальна профілактика комерційного сексу має окремі завдання:

- запобігання залучення молоді до надання послуг комерційного сексу;
- просвітницька робота щодо убезпечення від примусової проституції;
- пропаганда здорових статевих стосунків;
- формування у групи ризику позитивних цінностей;
- розповсюдження інформації про хвороби, що передаються статевим шляхом та методів контрацепції;
- проведення роботи із жінками, щодо небезпек, що можуть бути спричиненні таємним наданням послуг комерційного сексу (насилення, пограбування, торгівля людьми тощо).

Окрім цього, наразі Міністерством освіти і науки України та громадськістю обговорюється можливість введення у навчальну програму закладів середньої освіти предмета «Статеве виховання» або «Сексуальна освіта». На нашу думку, впровадження такої дисципліни сприятиме формуванню в учнівської молоді здорових моделей поведінки щодо власної статевої поведінки, що запобігатиме їх втягненню в заняття комерційним сексом.

Окрім первинної профілактики, що проводиться, зазвичай, з підлітками та молоддю, важливою є і третинна профілактика, зокрема з жінками, що вже залучені до комерційного сексу. Діяльність пов'язана з профілактикою ВІЛ/СНІДу, алкоголізму, вживання наркотиків тощо. Досліджуючи Миколаївщину, варто зазначити, що подібні заходи здійснюються здебільшого громадськими організаціями та благодійними фондами. Наприклад, Миколаївський місцевий благодійний фонд «Вихід», який спеціалізується на попередженні ВІЛ-інфекції, наркоманії та інших соціально небезпечних захворювань, має окремий напрямок роботи саме з жінками комерційного сексу. Надаються послуги швидкого тестування на ВІЛ, гепатити, інші захворювання, що передаються статевим шляхом та консультування.

Питання соціальної профілактики проституції нерозривно пов'язане з проблемою торгівлі людьми. Органи державної влади України у співробітництві з різноманітними громадськими організаціями проводять регулярні інформаційні кампанії, поширюють

інфографіки та пам'ятки з інформацією щодо запобігання торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації та примусової проституції. Особливу увагу останнім часом надають безпеці жінок-біженок, адже тисячі українок опинились закордоном у зв'язку із повномасштабним вторгненням Росії на територію України. До прикладу, дослідження, опубліковані британським благодійним фондом Thomson Reuters, свідчать, що після поширення збройного конфлікту по всій території України, зацікавленість українськими жінками, у контексті секс-послуг, зросла на сотні відсотків:

- на 600% у різних країнах зросла кількість запитів до Google із формулюванням «українки ескорт»;
- на 250% стала більшою зацікавленість в українках на найбільшому ірландському ескорт-вебсайті;
- майже 80% чоловіків, заарештованих при спробі купити послуги комерційного сексу у Швеції, були зацікавлені саме українськими жінками.

У зв'язку з цим, існує необхідність розробки й проведення різноманітних форумів та тренінгів для українок закордоном щодо ризиків та небезпек надання послуг комерційного сексу та втягнення в проституцію насильницькими методами.

В суспільстві побутують різні думки щодо ставлення до проституції та доцільності легалізації комерційного сексу. Після 2019 року це питання викликало чимало дискусій у громадськості. За результатами опитування соціологічної групи «Рейтинг», проведеного у квітні 2020 року (рис. 7), більшість громадян України проти запровадження для комерційного сексу легального статусу. Дослідження показало, що люди з усіх регіонів, різних вікових категорій та матеріального забезпечення солідарні у своїй думці, так само як й тодішні політичні партії [3].

Проаналізувавши ставлення до комерційного сексу з боку суспільства та держави, законопроекти про його легалізацію, розповсюдженість явища тощо, можна звернутися до минулого досвіду. У випадку легалізації комерційного сексу, можна впровадити такі методи контролю, що були розповсюдженими в XIX столітті на теренах Миколаївщини: обов'язкова реєстрація всіх жінок комерційно-

го сексу; укладення документів, що регламентуватимуть їх роботу; зобов'язання регулярно проходити медичний огляд; контролювати недопущення неповнолітніх людей до закладів де надаються послуги комерційного сексу.

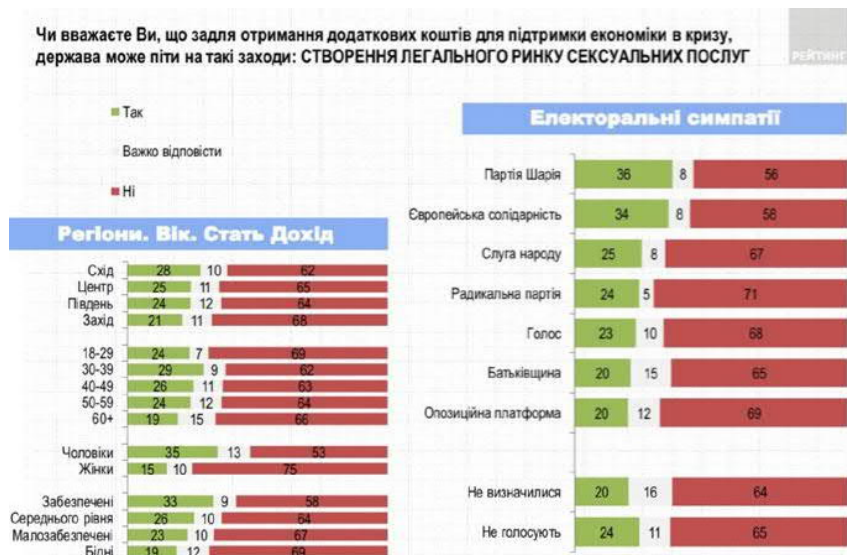

Рис. 6. Створення легального ринку сексуальних послуг.
 Джерело: сформовано авторами на основі [3]

На нашу думку, можливими наслідками таких дій можуть стати: можливість для держави отримувати податок з діяльності жінок комерційного сексу, регламентувати правила їх роботи та обмежувати місця надання послуг. Проте, є багато негативних потенційних наслідків: деморалізація суспільства, знецінення морального устрою шлюбно-сімейних стосунків, збільшення кількості жінок, які можуть піддаватися фізичному та сексуальному насильству, посилення явища торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації тощо.

Проаналізувавши досвід організації соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у XIX столітті, ми дійшли висновку, що соціальний контроль можна визначити як механізм, мета якого полягає в підтримці соціального порядку та

норм поведінки, на основі чого члени суспільства будують своє повсякденне життя. Дослідивши поняття соціального контролю було визначено його функції, а саме, регулятивну, стабілізуючу, превентивну, охоронну, стримуючу. За результатами дослідження з'ясовано особливості формального та неформального соціального контролю щодо жінок комерційного сексу у XIX столітті. Неформальний контроль здійснювався різноманітними соціальними інститутами: сім'я (як агент первинної соціалізації впливає на засвоєння норм та правил суспільства); школа (оберігала своїх учнів від аморального впливу, вимагаючи від утримувачок публічних будинків не впускати школярів та інших неповнолітніх); церква (орієнтуючись на мораль та підтримку соціально-морального образу суспільства, засуджувала діяльність жінок комерційного сексу, але ставилась терпимо до існування будинків толерантності); громадяни міста (підтримували порядок шляхом скарг градоначальнику, вимог перенести або закрити той чи інший публічний будинок через шум та непристойну поведінку) та т.п.. Ці та інші агенти соціального контролю різноманітними способами намагалися підтримувати устрій суспільства та мінімізувати вплив проституції на громадськість.

Аналіз діяльності органів державної влади щодо жінок комерційного сексу на Миколаївщині у XIX столітті дозволив дослідити формальний соціальний контроль. Задля його здійснення органи місцевої влади Миколаївщини встановлювала правила й закони щодо публічних будинків, їх утримувачок та безпосередньо жінок комерційного сексу. З-поміж конкретних дій можна визначити: часткову легалізацію проституції на території імперії (1843 рік); створення спеціального лікарсько-поліцейського комітету, метою якого був облік та контроль повій; прийняття Правил для утримувачок борделів (1844 р.), які містили докладну інформацію про функціонування публічних будинків та обов'язків утримувачок; затвердження Правил публічним жінкам, які регулювали їх права та обов'язки; введення «жовтих квитків», які були основними документами жінок комерційного сексу та мали інформацію про жінку та відмітки про стан її здоров'я тощо. Було встановлено причинно-наслідкові зв'язки із соціальним контролем комерційного сексу в сучасній Україні.

Законодавство передбачає адміністративну й кримінальну відповідальність за надання секс-послуг та втягнення в проституцію відповідно. Аналіз стану комерційного сексу в Україні вказав на необхідність соціальної профілактики, як методу соціального контролю, як з особами з групи ризику, так й з іншими категоріями населення.

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НАД ЖІНКАМИ КОМЕРЦІЙНОГО СЕКСУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ У ХІХ СТ.

У статті проаналізовано ефективність досвіду організації соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті. Здійснено аналіз історичного підґрунтя виникнення явища комерційного сексу, визначено поняття, сутність і зміст соціального контролю над жінками комерційного сексу, проаналізовано діяльність органів державної влади в напрямку соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті, та встановлено причинно-наслідкові зв'язки соціального контролю над явищем комерційного сексу в сучасній Україні. В основу методології дослідження покладено принцип історизму, що дозволило розглянути явище проституції відповідно до історичних етапів та подій, в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості. У складі інструментарію запропонованої статті застосовано комплекс методів, а саме: теоретичні – контент-аналіз, історико-системний і історико-типологічний метод, а також систематизація, узагальнення, виявлення суперечностей, порівняння, описовий метод; емпіричний – метод інтерв'ювання. Автори дійшли висновку, що соціальний контроль можна визначити як державний механізм, мета якого полягає в підтримці соціального порядку, норм поведінки індивіда в суспільстві. Визначено особливості формального та неформального соціального контролю над жінками комерційного сексу у ХІХ столітті. Аналіз діяльності органів державної влади над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті дозволить дослідити формальний соціальний контроль, задля його здійснення

влада та місцеві управлінці Миколаївщини встановлювали правила й закони щодо публічних будинків, їх утримувачок та безпосередньо жінок комерційного сексу. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки із соціальним контролем комерційного сексу в сучасній Україні. Аналіз стану комерційного сексу в Україні вказав на необхідність соціальної профілактики, як методу соціального контролю, над особами з групи ризику,

Ключові слова: соціальний контроль, органи державної влади, жінки комерційного сексу, формальний і неформальний соціальний контроль, агенти соціального контролю, проституція, функції соціального контролю.

Authors Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

References

1. Barkov, I.V. (2018). Instytut prostytutsii v mistakh pivdennoi Ukrainy v 1843 – 1914 rr.. [The Institute of Prostitution in the cities of Southern Ukraine in 1843 – 1914]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
2. Benoit, C., Smith, M., Jansson, M., Healey, P., & Magnuson, D. (2019). The Prostitution Problem: Claims, Evidence, and Policy Outcomes. *Archives of Sexual Behavior*, 48, (pp. 1905-1923). Retrieved from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10508-018-1276-6> [in English].
3. Bilshist ukrainsiv proty lehalizatsii prostytutsii i kazino [A rallying cry of Ukrainians against the legalization of prostitution and casinos]. (2020). (n.d.). www.pravda.com.ua. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/>

news/2020/04/14/7247855/. [in Ukrainian].

4. Bloch, I. (2018). *Die Prostitution (Classic Reprint)*. German: Forgotten Books [in German].

5. Brewer, D.D., Potterat, J.J., Muth, S.Q., Roberts, J.M., Dudek, J.A., & Woodhouse, D.E. (2007). *Final report Clients of Prostitute Women: Deterrence, Prevalence, Characteristics, and Violence*. National Institute of Justice research. Retrieved from: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/218253.pdf> [in English].

6. Groff, E.R. (2014). Informal Social Control and Crime Events. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/1043986214552619> [in English].

7. Hennu, J. (2022). Ukraine's Ticking Time Bomb: Women, War and HIV. *msmagazine.com*. Retrieved from: <https://msmagazine.com/2022/03/16/ukraine-women-war-hiv-sex-work-prostitution/> [in English].

8. Hurova, O. (2020). Zhinochyi portret kryminalnoho mynuloho: Mykolaiv [Female portrait of the criminal past of Mykolaiv]. *mykolayivski.info*. Retrieved from: <https://mykolayivski.info/uk/eternal-919-zhinochyj-portret-kryminalnogo-mynulogo-mykolayiv>. [in Ukrainian].

9. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (statti 1 – 212-24) vid 07.12.1984 [Code of Ukraine on Administrative Offenses (Articles 1 – 212-24) dated 07.12.1984]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].

10. Lvova, O. (2021). U chomu poliahaie nebezpeka lehalizatsii prostytutsii v Ukraini? [What is the danger of legalization of prostitution in Ukraine?]. *vsirazom.ua*. Retrieved from: <https://vsirazom.ua/cabinet/u-chomu-polyagaye-nebezpeka-legalizaci%D1%97-prostituci%D1%97-v-ukra%D1%97ni/> [in Ukrainian].

11. Nickerson, C. (2024). What is informal social control? What are some examples? *www.simplypsychology.org*. Retrieved from: <https://www.simplypsychology.org/informal-social-control.html> [in English].

12. Pavlik, Yu., & Plotnikov, O. (2019). *Vplyv zbroinoho konfliktu na Skhodi Ukrainy na pratsivnyts komertsiiinoho seksu [The impact of the armed conflict in the East of Ukraine on commercial sex workers]*. Kyiv: HO «Ukr. Hels. spilka z prav liudyny», HO «Desiate kvit.», BO «LEHALAIF-UKRAINA». Retrieved from: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/BOOK_07.pdf [in Ukrainian].

13. Prostitution: Pathways, Problems and Prevention. National Institute of Justice. (2009). (n.d.). *nij.ojp.gov*. Retrieved from: <https://nij.ojp.gov/topics/>

articles/prostitution-pathways-problems-and-prevention [in English].

14. Protopov, A., & Savelieva, N. (2009). *Prostyutsiia yak sotsialno-pedahohichna problema [Prostitution as a socio-pedagogical problem]*. Poltava : PDPU [in Ukrainian].

15. Sanger, W.W. (1913). *History of prostitution*. New York: The medical publishing co. [in English].

16. Saveliev, M. (2020). Lehalizatsiia prostytutsii v Ukraini: erehovane pytannia [Legalization of prostitution in Ukraine: an erected question]. *ratusha.lviv.ua*. Retrieved from: <https://ratusha.lviv.ua/legalizacziyaprostytucziiyi-v-ukrayini-eregovane-pytannya/> [in Ukrainian].

17. Scott, M., & Dedel, K. (2006). *Street Prostitution*, 2nd Edition. *www.ojp.gov*. Retrieved from: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/street-prostitution-2nd-edition> [in English].

18. Shchukin, V., Zamlynskyi, N., & Kokoshko, A. (2018). *Z istorii pershoi likarni v Mykolaievi [From the history of the first hospital in Nikolaev]*. Mykolaiv: vyd-vo Iryny Hudym [in Ukrainian].

19. The encyclopedia of world problems & human potential. (n.d.). *encyclopedia.uia.org*. Retrieved from: <http://encyclopedia.uia.org/en/problem/133427> [in English].

20. Yurii, I.A. (2013). *Orhanizatsiia protydii torhivli zhinkamy na pivdni Rosiiskoi Imperii v XIX st. [The organization of combating trafficking in women in the south of the Russian Empire in the 19th century]*. ODUVS. [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Світлана Сургова, к.пед.н., доцент Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: surgova.svetlana@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3840-2924>.

Svitlana Surgova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Black Sea National University named after Petro Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: surgova.svetlana@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3840-2924>.

Єлизавета Тітова, магістр соціальної роботи Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: et71149@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0007-3378-6045>.

Yelyzaveta Titova, Master of Social Work of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Black Sea National University named after Petro Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: et71149@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0007-3378-6045>.

Surgova, S., & Titova, Ye. (2024). Social control of state authority bodies over women of commercial sex in Mykolayovshichina in in the nineteenth century. *Public Administration and Regional Development*, 25, 817-842. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.05>